

บทความวิจัย**เคาะหาปิยาดกับการประกอบอาชีพในสังคมมะดีนะฮ์**

มุหัมมัดรอฟลี แวหะมะ*

อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต**

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การประกอบอาชีพของเคาะหาปิยาดในสังคมมะดีนะฮ์ในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ โดยรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิพร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า เคาะหาปิยาดบางท่านในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ มีบทบาทสำคัญในการประกอบอาชีพ โดยมีลักษณะอาชีพที่หลากหลายตามบริบทของสังคมเศรษฐกิจในยุคสมัยนั้น ซึ่งมีทั้งในภาคการผลิตและภาคการบริการ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ปัจจัยที่ทำให้เคาะหาปิยาดต้องทำงานประกอบอาชีพนอกจากเพื่อสนองตอบความจำเป็นทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวแล้ว ยังเป็นการตอบสนองความจำเป็นและความคาดหวังของสังคมอีกด้วย

คำสำคัญ: เคาะหาปิยาด การประกอบอาชีพ สังคมมะดีนะฮ์

* นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** Ph.D (Education) รองศาสตราจารย์ ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

RESEARCH

Occupation Engaged by Ṣahābiyāt in the Madinah Society

Muhammadroflie Waehama^{*}

Ibrahim Narungraksakhet^{**}

Abstract

This research aims at examining occupation engaged by Ṣahābiyāt in the Madinah Society at the time of the Prophet Muhammad ﷺ. Documentary research, using historical method, was employed. Data were collected from both primary and secondary sources, and presented in analytical descriptive form. The findings in this study revealed that some of the Ṣahābiyāt played an important role in households' earning. They worked in various fields, including manufacturing and service sectors in accordance with the social-economic context of the time. Furthermore, it was found that Ṣahābiyāt not only needed works to fulfill their households' economic necessity, but also to meet social expectations and needs.

Keywords: *Ṣahābiyāt, occupation, Madinah Society.*

---

^{*} Ph.D Candidate, Graduate, Department of Islamic Studies, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

^{**} Ph.D. (Educational), Assoc. Prof. Department of Islamic Studies, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

บทนำ

แม้ว่าสังคมมุสลิมส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับทฤษฎีการแบ่งภาระหน้าที่ระหว่างเพศ โดยเพศชายมีภาระหน้าที่ในการแสวงหาปัจจัยยังชีพในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัว (Muslim, 1991: 2/890) ในขณะที่สตรีมีหน้าที่หลักจะต้องดูแลงานบ้านและเลี้ยงดูบุตร (Al-Bukhārī, 1400: 2/222) แต่อย่างไรก็ตามไม่มีบทบัญญัติใดที่ห้ามมิให้สตรีมุสลิมประกอบสัมมาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้นประกอบกับสตรีมีการศึกษาในระดับสูงมากขึ้นจึงสามารถเข้าถึงแหล่งงานได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามทัศนคติและจารีตประเพณีของบางสังคมยังเป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่แหล่งอาชีพของสตรีมุสลิมในปัจจุบัน ดังที่ Valentine M. Moghadam ได้ศึกษาเกี่ยวกับสังคมสตรีอาหรับโดยกล่าวว่า ในประเทศอาหรับส่วนใหญ่ทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นสตรียังไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศเท่าที่ควร ทั้งนี้สาเหตุมาจากความเชื่อเกี่ยวกับเพศสภาวะที่จำกัดบทบาทสตรีไว้ในด้านครอบครัวเท่านั้น (Moghadam, n.d.: 29 cite in Abdullah, 2003: 148) เนื่องจากประเทศอาหรับส่วนใหญ่เป็นมุสลิมจึงมีความเชื่อว่าเป็นบทบาทสตรีมุสลิมถูกจำกัดอันเนื่องมาจากกฎหมายอิสลาม ด้วยเหตุนี้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่อศาสนาอิสลามที่มีต่อสตรีจึงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง अबดุล อักบร์ได้รวบรวมคำกล่าวขานที่คลาดเคลื่อนของบรรดาชาวตะวันตกที่มีต่อศาสนาอิสลามในเรื่องการปฏิบัติต่อสตรีไว้ 6 ประการ และหนึ่งในนั้นคือ ผู้หญิงในอิสลามไม่ได้รับอนุญาตให้ทำงานนอกบ้าน (अबดุล อักบร์, 2541: 65-70) นอกจากนี้ Raihanah Abdullah ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของสตรีมุสลิมในประเทศมาเลเซียโดยพบว่า จำนวนตัวเลขสตรีในมาเลเซียที่ทำงานในตำแหน่งบริหารระดับสูงยังมีจำนวนน้อยมาก ทั้งนี้มาจากสาเหตุแนวคิดที่เป็นอคติต่อเพศสภาวะที่ยังคงฝังรากลึกอยู่ในสังคมส่วนใหญ่ในประเทศมาเลเซีย สตรีที่ได้รับการศึกษาด้านศาสนาไม่ค่อยมีโอกาสที่จะไปสู่งานในตำแหน่งบริหารระดับสูงในองค์กรอิสลามหรือในสถาบันอิสลามต่างๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศมาเลเซีย การที่สตรีไม่ค่อยมีโอกาสที่จะครอบครองตำแหน่งที่สำคัญเหล่านี้ไม่ใช่เป็นเพราะเหตุผลทางวัฒนธรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีเท่านั้น หากแต่มาจากเหตุผลความเชื่อทางศาสนาอีกด้วย (Abdullah, 2003: 152-153)

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความกระจ่างในโจทย์ปัญหาว่าศาสนาอิสลามเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพของสตรีหรือไม่ จึงจำเป็นต้องย้อนศึกษาบทบาทการประกอบอาชีพของสตรีมุสลิมในประวัติศาสตร์อิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของเศาะหาบียาตในสังคมมะดีนะฮ์ในยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งเป็นยุคที่ประเสริฐที่สุด (Al-Bukhārī, 1400: 3/6) และเป็นสังคมที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิมของอิสลามที่มุสลิมทุกคนที่จะต้องถือปฏิบัติทั้งในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์การประกอบอาชีพของเศาะหาบียาตในสังคมมะดีนะฮ์ในยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ ซึ่งรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ พร้อมกับใช้ระบบการสืบสายรายงาน หลักความสอดคล้องกับปัญหาและหลักการเปรียบเทียบข้อมูลในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล และใช้ระเบียบวิธีการอุปนัยในการวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมกับนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เสาหาบียาต หมายถึงสตรีที่มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีโอกาสพบปะกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามอีกทั้งเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม โดยรวมถึงสตรีมุสลิมที่เป็นทาสและเป็นไท
2. การประกอบอาชีพ หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเพิ่มรายได้หรือลดรายจ่าย ซึ่งอาจเป็นรายได้หลักหรือรายได้เสริมก็ได้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า มีบรรดาเสาหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ จำนวนหนึ่งเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการทำงานประกอบอาชีพ ซึ่งลักษณะงานที่สำคัญของเสาหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านหัตถกรรมและงานฝีมือ

โดยสตรีของสตรีนั้นมีความถนัดในงานที่จะต้องใช้เวลาละเอียดอ่อน ความอดทน และความพิถีพิถันสูง โดยไม่ต้องใช้พลังกำลังมากนัก ดังเช่น งานประเภทหัตถกรรมถักทอหรือการตัดเย็บเสื้อผ้าอาภรณ์ ซึ่งมีรายงานว่าท่านหญิงซัยนั บินต์ ญะหุช แม้ว่าอยู่ในฐานะเป็นมารดาแห่งศรัทธาชน นางก็เคยทำงานพอกหนังสัตว์เพื่อตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกาย (Muslim, 1991: 2/1021) ทั้งนี้เพื่อใช้ส่วนตัวและจำหน่าย (Muslim, 1991: 4/1907) เสาหาบียาตที่มีความถนัดในการถักทอเสื้อผ้า นอกจากได้ถักทอเพื่อตัวเองแล้วพวกนางยังได้ถักทอให้แก่คนในครอบครัวของพวกนางอีกด้วย (Ibn Hajar, 2005: 12/315-316)

เมื่อมีการนำเข้าสินค้าด้วยเข้ามายังคาบสมุทรอาระเบีย บรรดาสตรีอาหรับจึงเริ่มมีการถักทอเสื้อผ้าอาภรณ์ด้วยด้าย (Savas, 1991: 224) ควบคู่กับหนังสัตว์ มีรายงานจากท่านซัยยาด อับู สะกันกล่าววว่า ข้าพเจ้าเข้าไปหาท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์และเห็นอุปกรณ์ถักทออยู่ในมือของนาง ข้าพเจ้าจึงได้ถามนางว่า “เหตุใดในทุกครั้งที่ข้าพเจ้าเข้ามาพบท่าน ในมือของท่านมีอุปกรณ์ถักทอตลอด” นางตอบว่า “แท้จริงแล้วมันจะขับไล่ชัยฏอนและช่วยระงับไม่ให้จิตใจล่องลอย และฉันได้ยินมีคนบอกว่าท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า แท้จริงผู้ที่ได้ผลบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในหมู่สตรี คือสตรีที่ถักทอผ้าได้ยาวที่สุด” (Ibn ‘Asākir, 1998: 61/187) งานถักทอเสื้อผ้ามีความจำเป็นต่อสังคมเป็นอย่างมาก เพราะด้วยเสื้อผ้ามุสลิมและมุสลิมะฮ์สามารถปกปิดเอารอตได้ นอกจากนี้ลักษณะเสื้อผ้าอาภรณ์ของผู้คนในสังคมย่อมเป็นสัญลักษณ์หนึ่งซึ่งบ่งชี้ถึงความมีอารยธรรมของสังคมนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้อุปมาถึงความสำคัญของงานถักทอโดยกล่าวว่า “อุปกรณ์ถักทอในมือของสตรีย่อมดีกว่าหอกที่อยู่ในมือของนักรบในหนทางของอัลลอฮ์” (Ibn ‘Abd Rabbih, 1983: 2/289)

นอกจากการถักทอเสื้อผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนแล้ว เสาหาบียาตบางท่านยังจัดจำหน่ายเป็นอาชีพหารายได้เข้าครอบครัวหรือจัดทำเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนอีกด้วย ดังมีรายงานว่า นางร็อยญะฮ์ บินต์ อับดุลลอฮ์ ซึ่งเป็นภรรยาของอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูดได้เข้าพบท่านนบี ﷺ และถามเกี่ยวกับผลบุญที่จะได้รับจากการที่นางได้ออกค่าใช้จ่ายในครอบครัว โดยนางกล่าวว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ ดิฉันเป็นสตรีที่มีอาชีพหัตถกรรม และดิฉันได้จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากหัตถกรรมนี้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว เพราะดิฉัน สามียของดิฉันและลูกๆ ของดิฉันไม่มีทรัพย์สินอื่นใดเลย” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “เธอจะได้รับผลบุญในสิ่งที่เธอได้ใช้จ่ายให้แก่พวกเขา” (Ibn Sa’d, 1990: 8/225-226) ทั้งอิบน์ สะอูด, อิบน์ มาญะฮ์ (Ibn Mājah, n.d.: 319) และอิบน์ หันบัล (Ibn Hanbal, 1998: 25/494) ต่างให้ข้อมูลตรงกันว่านางประกอบอาชีพหารายได้ในลักษณะงานหัตถกรรมฝีมือ

2. ด้านเกษตรกรรม

นครมะดีนะฮ์เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งสวนอินทผลัม ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สื่อชื่อของนครมะดีนะฮ์ จากการสำรวจรายงานพบว่ามีเคาะหาบียาตบางท่านเข้าไปทำงานในสวนอินทผลัม ดังเช่น มีรายงานว่าวันหนึ่งท่านนบี ﷺ พบนางอุมม์ มุบชชีร อัลอันศอริยะฮ์ ซึ่งขณะทำงานอยู่ในสวนอินทผลัมของนาง ท่านนบี ﷺ ได้ถามนางว่า “ใครเป็นผู้ปลูกต้นอินทผลัมต้นนี้ มุสลิมหรือกาไฟร” นางตอบว่า “มุสลิม” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “ไม่มีมุสลิมท่านใดที่ได้ปลูกต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วมีมนุษย์ สัตว์หรืออื่นใดไปกินผลของมัน เว้นแต่จะเป็นทานแก่มุสลิมผู้นั้น” (Muslim, 1991: 3/1188)

มีรายงานจากนางอัลสม่า บินต์ อบี บักร์ว่า นางเคยทำงานอยู่ในสวนอินทผลัมของซุบัยร์และเคยใช้ศีเราะฮ์แบกอินทผลัมมาจากสวนซึ่งอยู่ห่างจากบ้านถึงสามฟุรซัค (ประมาณ 2 ไมล์) (Al-Bukhārī, 1400: 3/393) และมีรายงานจากอบู หุมัยด อัลสาดิตีย์เล่าว่า พวกเราได้ติดตามท่านนบี ﷺ เพื่อออกศึกสงครามตะบูก ระหว่างทางพวกเราได้แวะที่วาดิลกูรอ ซึ่ง ณ ที่นั่นได้พบกับสตรีผู้หนึ่งอยู่ในสวนอินทผลัมแปลงหนึ่งซึ่งนางเป็นเจ้าของ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่บรรดาเคาะหาบียาฮ์ว่า “พวกท่านทั้งหลายลองกะประมาณจำนวนผลอินทผลัมในสวนนี้ดูซิ” และท่านนบี ﷺ ได้กะประมาณที่จะต้องจ่ายชะกาตจำนวน 10 เอชา๊ก (ทะนาน) และท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่สตรีผู้ที่เป็นเจ้าของสวนว่า “เธอลองคำนวณดูซิว่าผลผลิตจากสวนของเธอแปลงนี้จะต้องจ่ายชะกาตจำนวนเท่าไร” หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ เดินทัพต่อไปยังตะบูก ขากลับท่านนบี ﷺ ได้แวะที่วาดิลกูรออีกครั้งและได้ถามสตรีผู้นั้นว่า “ตกลงว่าเธอคำนวณแล้วจะต้องจ่ายเท่าไร” นางตอบว่า “จำนวน 10 เอชา๊กตรงตามที่ท่านนบี ﷺ ได้กะประมาณไว้”... (บันทึกโดยอัล-บุคอรีฮ์, หะดีษเลขที่ 1481)

นอกจากนี้ มีรายงานจากญาบิร อิบน์ अबดิลลาฮ์เล่าว่า น้าสาวของเขาถูกหย่า วันหนึ่งนางต้องการไปทำงานเก็บผลอินทผลัมในสวนของนาง ปรากฏว่ามีชายคนหนึ่งเข้าไปห้ามนางไว้ นางจึงไปถามท่านนบี ﷺ และท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “แน่นอน เธอสามารถออกไปเก็บผลอินทผลัมในสวนของเธอได้ หวังว่าด้วยการเก็บผลอินทผลัมนี้เธอสามารถบริจาคทานหรือใช้จ่ายในสิ่งที่ดี” (บันทึกโดยมุสลิม, หะดีษเลขที่ 1483) อิมาม นะวะวีฮ์ได้อธิบายหะดีษบทนี้ว่า เป็นหลักฐานอนุญาตให้สตรีที่อยู่ในระหว่างการรอฮิดดะฮ์ที่ถูกหย่าขาดหรือสามีเสียชีวิตออกจากบ้านได้เพื่อความจำเป็น (Al-Nawawī, 1994: 10/152) ซึ่งการออกจากบ้านเพื่อทำงานแสวงหาปัจจัยยังชีพถือเป็นความจำเป็นของทุกชีวิต หะดีษบทนี้ท่านนบี ﷺ อนุญาตให้สตรีที่อยู่ในระหว่างรอฮิดดะฮ์ออกไปทำงานนอกบ้านได้ ซึ่งหมายความว่า สตรีที่ไม่ได้อยู่ในฮิดดะฮ์และไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดูสมควรออกจากบ้านเพื่อทำงานแสวงหาปัจจัยยังชีพมากกว่าสตรีที่อยู่ในระหว่างฮิดดะฮ์

3. ด้านการเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพดั้งเดิมที่สำคัญของชาวอาหรับ มีรายงานจากอิบนุ अबบาสได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพปศุสัตว์ของเคาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่ง ซึ่งนางมีอาชีพเลี้ยงแพะ แต่ปรากฏว่าฝูงแพะของนางไม่ขยายพันธุ์และไม่ให้นมเท่าที่ควร นางจึงเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อขอคำชี้แนะในเรื่องนี้ ท่านนบี ﷺ ได้ถามนางถึงสีขนแพะของนาง ซึ่งได้รับคำตอบว่าเป็นสีดำ ท่านนบี ﷺ จึงสั่งให้นางหาแพะที่มีขนสีขาวมาปนกัน (Ibn Qutaybah, 1996: 2/76)

มีรายงานจากมุอาวิยะฮ์ อิบน์ अबดิลละฮ์ อัลสุละมีฮ์ เล่าว่า “ข้าพเจ้ามีทาสหญิงคนหนึ่งทำหน้าที่เลี้ยงฝูงแพะตามภูเขาคุดและเขตอัลญะวาเนียฮ์ วันหนึ่งข้าพเจ้าได้รับแจ้งว่าสุนัขจิ้งจอกได้กินลูกแพะตัวหนึ่ง ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาคนหนึ่ง จึงรู้สึกเสียดายในทรัพย์สินที่สูญหายไป ข้าพเจ้าเกิดอาการโทสะและได้ตบหน้าทาสหญิงคนนั้น ข้าพเจ้าได้นำเรื่องนี้บอกแก่ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ และท่านได้มองหน้าข้าพเจ้าเสมือนกับข้าพเจ้าได้กระทำความผิดอย่างรุนแรง...” (บันทึกโดยมุสลิม, หะดีษเลขที่ 537)

นอกจากนี้ยังมีรายงานจากสะอูด อิบน์ มุอาซ เล่าว่า ทาสหญิงของกะอูบ อิบน์ มาลิกทำหน้าที่เลี้ยงแพะในเขตภูเขาอัลลัจ (سَلْع) และอยู่มาวันหนึ่งแพะตัวหนึ่งเกิดล้มป่วยใกล้จะตาย นางได้เชือดแพะตัวนั้นด้วยก้อนหิน และเรื่องนี้ถูกนำไปถามท่านนบี ﷺ ว่าแพะที่นางเชือดนั้นสามารถนำมาบริโภคได้หรือไม่ ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “พวกเจ้าจงบริโภคมันเสีย” (บันทึกโดยอัล-บุคอรี, ะหะดีษเลขที่ 5505)

4. ด้านการค้าขาย

การค้าขายหรือการทำธุรกิจเป็นหัวใจหลักของเศรษฐกิจโดยรวม ดังที่มีรายงานจากนุอัยม์ อิบน์ अबดุลเราะห์มานท่านนบี ﷺ กล่าวไว้ความว่า “*สุเจ้าจงดำเนินธุรกิจ เพราะเก้าจากสิบส่วนของแหล่งรายได้มันมาจากกิจกรรมทางธุรกิจ*” (Al-Haddād, 1987: 2/1020)⁵

เป็นที่ทราบกันดีว่าท่านหญิงคอดีญะฮ์ภรรยาท่านแรกของท่านนบี ﷺ เป็นนักธุรกิจและเป็นนายทุนที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งในนครมักกะฮ์ ท่านนบี ﷺ เองก่อนที่จะประกาศศาสนาอิสลามก็เคยรับจ้างนำกองคาราวานสินค้าของท่านหญิงคอดีญะฮ์ไปค้าขายที่ประเทศซาม นอกจากท่านหญิงคอดีญะฮ์แล้ว ยังมีสตรีอาหรับมักกะฮ์คนอื่นๆ อีกด้วยที่ร่วมกันลงทุนในกองคาราวานสินค้านำมักกะฮ์ที่ออกไปค้าขายไปยังเมืองต่างๆ นอกนครมักกะฮ์ (Al-Wāqidi, n.d.: 1/27)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าในสมัยของท่านนบี ﷺ มีสตรีมุสลิมเข้าไปทำค้าขายในตลาดก็อญญกอฮ์ ซึ่งเป็นตลาดที่มีการซื้อขายอย่างคับคั่งแห่งหนึ่งในนครมะดีนะฮ์ มีรายงานจากอบู เฮอร์ (أبو عَور) ว่า มีสตรีมุสลิมชาวอาหรับคนหนึ่งนำสินค้าของนางมาจำหน่ายในตลาดก็อญญกอฮ์ โดยที่นางไปนั่งอยู่ใกล้ๆ กับช่างทองชาวอิวัคนหนึ่ง ซึ่งช่างทองคนนั้นได้กลั่นแกล้งรังแกนาง จนเกิดเหตุการณ์การนองเลือดกันระหว่างชาวมุสลิมกับชาวอิวัเผ่าก็อญญกอฮ์ (Ibn Hishām, 1990: 3/9-10)

นางก็อญละฮ์ อัลอันมารียะฮ์เป็นเคาะหาบียะฮ์นักธุรกิจท่านหนึ่งที่มีการกล่าวถึงในประวัติศาสตร์ วันหนึ่งนางเคยเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ที่มัจวะฮ์ในขณะที่ทำอุมเราะฮ์เพื่อขอคำปรึกษาและคำชี้แนะเกี่ยวกับจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ (Ibn Mājah, n.d.: 379) ในรายงานของอนัส อิบน์ มาลิกกล่าวถึงสตรีชาวมะดีนะฮ์คนหนึ่งชื่อนางอัลเหาลาฮ์ บินต์ ดูวัยดฺ ซึ่งนางได้ทำธุรกิจขายน้ำหอมโด่งดังจนได้รับฉายานามว่า อัลเหาลาฮ์ อัลอัญญาเราะฮ์ หมายถึง นางอัลเหาลาฮ์ ผู้ขายน้ำหอม (Ibn al-Athīr, 1994: 7/77) นอกจากนี้นางอัลสม่าฮ์ บินต์ มุคัรริบะฮ์ก็เป็นเคาะหาบียะฮ์อีกท่านหนึ่งที่มีอาชีพขายน้ำหอมในนครมะดีนะฮ์ ซึ่งน้ำหอมของนางส่วนหนึ่งนำเข้ามาจากเมืองเยเมน (Al-Wāqidi, n.d.: 1/89)

5. ด้านการเป็นแม่นมและเลี้ยงเด็ก

การรับเป็นแม่นมและเลี้ยงเด็กเป็นอาชีพบริการที่มีอยู่ในสังคมอาหรับในยุคก่อนอิสลาม เมื่อเข้าสู่ยุคอิสลามพบว่าแม่เคาะหาบียะฮ์บางคนท่านได้สืบทอดอาชีพนี้ ในรายงานพบว่านางอุม്മ บุรตะฮ์ บินต์ อัลมุชชีรเป็นหนึ่งในบรรดาแม่นมของอิบรอฮีม บุตรชายของท่านนบี ﷺ ที่ได้กับนางมารียะฮ์ทาสหญิงจากอียิปต์ อิบน์ สะอูด เล่าว่า นางอุม്മ บุรตะฮ์ บินต์ อัลมุชชีรซึ่งเป็นสตรีจากตระกูลอัลนะญารรับหน้าที่เป็นแม่นม (Ibn Sa'd, 1990: 8/320) และมีนางสะลามะฮ์ รับหน้าเป็นพี่เลี้ยงอิบรอฮีม บุตรชายของท่านนบี ﷺ (Al-Balādhuri, 1959: 1/453) นอกจากนี้มีรายงานว่านางอุม്മ ลัยฟ์ ก็เป็นแม่นมอีกคนหนึ่งของอิบรอฮีม บุตรชายของท่านนบี ﷺ (Muslim, 1991: 4/1807) และมีรายงานว่าท่านนบี ﷺ ได้สอบถามด้วยความเป็นห่วงเกี่ยวกับสุขภาพของบุตรชายสองคนของญะอ์ฟัร อิบน์ อับดุลลอฮ์จากพี่เลี้ยง

⁵ อัลอิรอเกียวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษมุรลัด (Al-Haddād, 1987: 2/1020)

ของเขา อันเนื่องจากร่างกายของเด็กทั้งสองซบพอมมาก (Mālik Ibn Anas, 2003: 4/378) ซึ่งจากหะดีษนี้เป็นหลักฐานว่าญะอ์ฟร อิบน์ อุบี กุอฺลิบ ได้ว่าจ้างพี่เลี้ยงในการดูแลบุตรชายทั้งสองของเขา

นอกจากนี้มียางานว่า มีสตรีผู้หนึ่งเข้ามาขยับยั้งการแต่งงานระหว่างอุกบะฮ์ อิบน์ อัลหาริชกับบุตรสาวของอุมฺมฺ อิศาบ อิบน์ อะซิช ทั้งนี้เพราะทั้งสองเป็นพี่น้องร่วมแม่กัน โดยที่สตรีผู้นั้นออกมายืนยันว่านางเป็นแม่นมให้แก่ทั้งอุกบะฮ์และภรรยาของเขา จนท่านนบี ﷺ ได้หย่าทั้งสอง (Al-Bukhārī, 1400: 1/48-49)

6. ด้านสาธารณสุขและการพยาบาล

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่ามิเคาะหะฮ์ปิยาตหลายท่านมีบทบาทในด้านสาธารณสุขและการพยาบาลทั้งยามสงบและยามสงคราม ในมัลยิดของท่านนบี ﷺ มีเดิณฑ์พยาบาลของนางกุฎัยบะฮ์ บินต์ สะอฺุด อัลอัลละมียะฮ์หลังหนึ่งเปิดให้บริการรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วยและผู้ที่ได้บาดเจ็บอย่างเป็นทางการ (Ibn Sa'd, 1990: 8/226) ซึ่งนับว่าเป็นสถานพยาบาลหลังแรกอย่างเป็นทางการในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ โดยมีเคาะหะฮ์ปิยะฮ์เป็นเจ้าของ

นอกจากนางกุฎัยบะฮ์แล้ว ยังมีเคาะหะฮ์ปิยาตท่านอื่นๆ ที่มีความรู้ทางการแพทย์และให้บริการทางการแพทย์ให้แก่ชาวมะดีนะฮ์ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ดังตัวอย่างเช่น นางอัลสม่าฮ์ บินต์ อุมัยส์ภรรยาของญะอ์ฟร อิบน์ อุบี กุอฺลิบซึ่งได้เรียนรู้วิชาการแพทย์จากประเทศอียิปต์ (Ibn Sa'd, 1990: 2/181) ท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ผู้ซึ่งเคยอพยพไปยังอียิปต์เช่นเดียวกันกับนางอัลสม่าฮ์ ก็เป็นเคาะหะฮ์ปิยะฮ์อีกท่านหนึ่งที่มีความรู้ในเรื่องการแพทย์ (Ibn Qayyim Al-Jawziyah, 1998: 4/76) นอกจากนี้นางอุม്മุ อัลอะลลาฮ์ อัลอันศอรียะฮ์ ก็เป็นเคาะหะฮ์ปิยะฮ์อีกท่านหนึ่งที่รู้เรื่องวิชาการแพทย์และเป็นผู้ให้การรักษาพยาบาลให้แก่อุษมาน อิบน์ มัสอูน จนเสียชีวิตในบ้านของนาง (Al-Bukhārī, 1400: 4/303-304) นางอัลชีฟาฮ์ บินต์ อับดุลลาฮ์ เป็นผู้เลื่องลือคนหนึ่งในการเสกเป่าเพื่อรักษาคนป่วยในยุคญาฮิลียะฮ์ เมื่อนางเข้ารับอิสลาม ท่านนบี ﷺ ได้อนุญาตให้นางใช้การเสกเป่าในการรักษาผู้ป่วยได้ (Al-Hākim, 2002: 4/63)

นอกจากนี้มิเคาะหะฮ์ปิยาตอีกส่วนหนึ่งเข้าร่วมให้บริการทางการแพทย์ในสนามรบหรือปฏิบัติหน้าที่เป็นแพทย์สนามในสมรภูมิต่างๆ ดังเช่น นางรُبัยยิฮ์ บินต์ มุอาวิซ อิบน์ อัฟรอฮ์ อัลอันศอรียะฮ์ เคยปฏิบัติหน้าที่ให้การพยาบาลและลำเลียงศพและผู้บาดเจ็บจากสมรภูมิต่างกลับมายังนครมะดีนะฮ์ (Al-Bukhārī, 1400: 4/32) นางอุม്മุ อะฏียะฮ์เป็นเคาะหะฮ์ปิยะฮ์อาวุโสชาวอันศอรีย์ท่านหนึ่ง นางมีความรู้ทางการแพทย์และได้ติดตามท่านนบี ﷺ เข้าร่วมสงครามเพื่อทำหน้าที่เป็นแพทย์สนามถึงเจ็ดสมรภูมิ (Ibn Mājah, n.d.: 484) นางอุม്മุยะฮ์ บินต์ กัยอัส อัลชีฟาฮ์ ยะฮ์ ซึ่งเป็นสาววัยรุ่นที่มีอายุน้อยคนหนึ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้อนุญาตให้นางทำหน้าที่เป็นแพทย์สนามรักษาผู้บาดเจ็บในสงครามคือยบร (Ibn Sa'd, 1990: 8/228) มีรายงานจากนางซุบัยยะฮ์ บินต์ หันศอลละฮ์ อัลอัลละมียะฮ์ ซึ่งเป็นบุตรสาวของอุม്മุ ลินานเองเล่าว่า มารดาของดิฉันกล่าวว่า “ฉันเคยรักษาบรรดาเคาะหะฮ์ปิยะฮ์ที่ได้รับบาดเจ็บในสงครามด้วยยาที่มีอยู่ในครอบครัวของฉัน จนพวกเขามีอาการดีขึ้น” (Al-Wāqidi, n.d.: 2/687)

แม้ว่าการให้บริการทางด้านสาธารณสุขของบรรดาเคาะหะฮ์ปิยาตไม่ปรากฏข้อมูลว่ามีการเก็บค่าบริการหรือไม่ เก็บในลักษณะใดและเป็นเงินจำนวนเท่าไร แต่อย่างไรก็ตามเป็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่าเคาะหะฮ์ปิยาตมีบทบาทสำคัญในการให้บริการทางด้านสาธารณสุขให้แก่สังคมในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ซึ่งเป็นภารกิจที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในสังคม ด้วยเหตุนี้เชื่อได้ว่า หากไม่มีการเก็บค่าบริการจากผู้รับบริการจะต้องได้รับการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ จากรัฐอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพื่อให้การบริการด้านสาธารณสุขสามารถดำรงคงอยู่ต่อไปในสังคมได้ นอกจากนี้พบว่าฝ่ายรัฐก็ใช้บริการด้านสาธารณสุขจากบุคคลเหล่านี้เช่นกัน ดังเช่น ท่านนบี ﷺ ได้สั่งให้นำสะอฺุด อิบน์ มุอาซซึ่งได้รับบาดเจ็บจากสงครามคือฮันดักไปรักษาที่เดิณฑ์พยาบาลของนางกุฎัยบะฮ์ ซึ่งตั้งอยู่ในมัลยิด

ของท่านนบี ﷺ (Al-Wāqidī, n.d.: 2/510) สำหรับบรรดาเคาะหาบียาตที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นแพทย์สนามในสมรภูมิต่างๆ ก็จะได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามหรือได้รับค่าตอบแทนตามภาระงานที่ได้ปฏิบัติไว้ ซึ่งเป็นการเสริมรายได้ของพวกนางและครอบครัวของพวกนางโดยตรง

7. ด้านการเสริมสวย

ความสวย ความงามเป็นคู่กับสตรีในทุกอารยธรรมและเป็นธรรมชาติของสตรีที่ชอบและหลงใหลในความงาม ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงอนุญาตให้สตรีเสริมความงามหรือใช้เครื่องประดับได้เพื่อสนองตอบธรรมชาติอันบริสุทธิ์ของพวกนาง โดยทั่วไปแล้วการเสริมความงามทุกชนิดเป็นที่อนุมัติในอิสลามเว้นแต่มีหลักฐานสั่งห้ามไว้อย่างชัดเจน (Al-Razi, 1981: 14/67) ดังเช่น การต่อผม (Al-Bukhārī, 1400: 4/79) หรือการทำศัลยกรรมความงามที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่ผิดแผกจากความเป็นธรรมชาติ (Al-Bukhārī, 1400: 4/78) เป็นต้น ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีเคาะหาบียะฮ์บางท่านมีอาชีพเป็นช่างเสริมสวย ดังมีรายงานแล้วว่า มีสตรีคนหนึ่งชื่อว่า นางอุม്മะ ร็อละฮ์ อัลกุซัยรียะฮ์ นางเป็นสตรีที่มีวาทะการพูดที่คล่องแคล่วมาก วันหนึ่งนางเข้าไปพบท่านนบี ﷺ และถามว่า “*โอ้ท่านรَسُولุลลอฮ์ ดิฉันเป็นสตรีช่างเสริมสวย ดิฉันได้ตกแต่ง เสริมสวยให้แก่บรรดาสตรีเพื่อสามีของพวกนาง การกระทำเช่นนี้ของดิฉันเป็นบาปหรือไม่*” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “*โอ้อุม്മะ ร็อละฮ์ หากพวกนางรู้สึกว่ามีความจำเป็นก็จงตกแต่ง เสริมสวยพวกนางเถอะ*” (Ibn Hajar, 1853: 8/231) และมีรายงานว่าท่านหญิงคอดีญะฮ์ มีช่างแต่งผมส่วนตัวของนางซึ่งเป็นหญิงผิวดำชื่อว่า นางอุม്മะ ซุฟร์ จากอาชีพเป็นช่างแต่งผมให้แก่ท่านหญิงคอดีญะฮ์จนชื่อของนางรู้จักกันในนาม “อุม്മะ ซุฟร์ ช่างผมคอดีญะฮ์ (أم زفر ماسطة حديجة)” (Ibn al-Athīr, 1994:7/ 322)

นอกจากนี้ยังมีรายงานจากอุษมาน อิบน์ อัฟมุฮ์เราะฮ์ว่า มีสตรีคนหนึ่งเล่าว่านางเคยดูแลแต่งผมให้แก่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ (Ibn Sa'd, 2001: 8/132) และมีรายงานในศอฮ์ฮ์บุคอรีห์พบว่าในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีสตรีบริการโกนผมให้แก่ผู้ชายอีกด้วย (Al-Bukhārī, 1400: 3/173)

อภิปรายผลและสรุปผลการวิจัย

แม้ว่าการแสวงหาปัจจัยยังชีพเป็นภาระหน้าที่ของสามีหรือบิดาโดยตรงในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่จะต้องจัดหาให้แก่สมาชิกในครอบครัวตามศักยภาพและความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบข้อเท็จจริงว่ามีเคาะหาบียาตจำนวนมากไม่น้อยเข้าไปมีบทบาทใน การทำงานหารายได้และประกอบอาชีพในลักษณะต่างๆ ทั้งในภาคการผลิตและภาคการบริการที่เป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของสังคมมะดีนะฮ์ในสมัยนั้น เช่น การเกษตร การปศุสัตว์และการค้าขาย อีกทั้งลักษณะงานที่กระทำมีทั้งงานภายในบ้านและงานนอกบ้านตามบริบทของสังคมเศรษฐกิจในยุคสมัยนั้น เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่ผลักดันให้บรรดาเคาะหาบียาตต้องทำงานประกอบอาชีพพบว่า มี 4 ปัจจัยหลักดังนี้

1. ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู

เคาะหาบียาตบางท่านจำเป็นต้องทำงานหาปัจจัยยังชีพทั้งของตนเองและครอบครัวอันเนื่องจากไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือผู้รับผิดชอบไม่มีความสามารถที่จะเลี้ยงดู เช่น ผู้ปกครองมีอายุมาก สามีเสียชีวิต หรือนางเป็นแม่เฒ่าที่ถูกสามีหย่าขาด เป็นต้น ดังเช่นในกรณีของนางสาวของญาบิร อิบน์ อับดุลลาฮ์ที่ถูกหย่าขาดจากสามี ในขณะที่อยู่ในอิตตะฮ์ฮ์นางได้ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อไปเก็บเกี่ยวผลอินทผลัมในสวนของนาง ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้อนุญาตให้นางกระทำได้ แม้วางนางอยู่ในระหว่างอิตตะฮ์ก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่าไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดูนาง

นอกจากนี้ยังมีรายงานว่า มีหญิงยากจนคนหนึ่งพร้อมกับลูกสาวอีกสองคนเข้ามาขอทานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ ซึ่งในวันนั้นท่านหญิงอาอิชะฮ์ไม่มีอะไรเหลืออยู่ในบ้านเลยนอกจากผลอินทผลัมเพียงหนึ่งลูกเท่านั้น ท่านหญิงอาอิชะฮ์

จึงให้ลูกอินทผลัมนั้นแก่นาง และนางได้แบ่งลูกอินทผลัมให้แก่ลูกสาวทั้งสอง เมื่อท่านนบี ﷺ กลับมาท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้เล่าเรื่องนี้ให้ฟัง ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวยกย่องหญิงของท่านผู้นั้นโดยกล่าวความว่า “ผู้ใดให้การอุปการะเลี้ยงดูและปฏิบัติดีต่อเด็กสาวเหล่านั้น พวกนางจะเป็นเครื่องกำบังไฟนรกแก่ผู้นั้น” (บันทึกโดยอัล-บุคอรีฮ์, หะดีษเลขที่ 5995) และมีหะดีษในความหมายเดียวกันนี้ปรากฏในเศอฮ์หิมุสลิมซึ่งรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เช่นกันแล้วว่า มีหญิงยากจนคนหนึ่งอุ้มลูกสาวสองคนมาหาท่านหญิงอาอิชะฮ์ และท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ให้อินทผลัมสามลูกแก่นาง นางได้แบ่งให้แก่ลูกสาวของนางคนละลูก ส่วนที่เหลืออีกหนึ่งลูกนางตั้งใจจะกินเอง แต่ปรากฏว่าลูกสาวทั้งสองแย่งขอกินในส่วนของนาง นางจึงฉีกลูกอินทผลัมนั้นแบ่งให้แก่ลูกสาวทั้งสองของนางโดยที่นางไม่ได้กินอะไรเลย ท่านหญิงอาอิชะฮ์ตะลึงต่อเหตุการณ์นี้มาก เมื่อท่านนบี ﷺ กลับมา นางได้เล่าถึงพฤติกรรมของหญิงยากจนคนนั้นให้ท่านนบี ﷺ ฟัง ท่านนบี ﷺ กล่าวความว่า “แท้จริงด้วยเพราะลูกสาวของนาง ทำให้พระองค์อัลลอฮ์ทรงกำหนดให้นางต้องเข้าสวรรค์ หรือด้วยเพราะลูกสาวของนางทำให้นางรอดพ้นจากไฟนรก” (บันทึกโดยมุสลิม, หะดีษเลขที่ 2630)

จากหะดีษทั้งสองบทข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การที่หญิงคนหนึ่งออกจากบ้านและเดินขอทานตามบ้านเรือนต่างๆ เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพให้แก่ลูกสาวทั้งสองของนางถือว่าเป็นการงานที่ประเสริฐยิ่งจนพระองค์อัลลอฮ์ทรงกำหนดให้นางต้องเข้าสวรรค์ และนางจะยิ่งประเสริฐมากกว่านี้หากนางสามารถออกไปประกอบอาชีพหรือทำงานหาเลี้ยงชีพให้แก่ตนเองและลูกสาวทั้งสองของนางด้วยลำแข้งของนางเองโดยไม่ต้องไปแบมือขอทานจากผู้อื่น หรือแสวงหาปัจจัยยังชีพบนความสงสารของผู้อื่น ซึ่งทรัพย์สินที่ได้จากการทำงานที่ทะเลสาบและดินนั้นย่อมดีกว่าทรัพย์สินที่ได้จากการรับบริจาคอย่างแน่นอน

2. เพื่อสนองตอบความจำเป็นของสังคม

เคาะหาบียาตบางท่านทำงานประกอบอาชีพไม่เพียงแต่เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัวเท่านั้น หากแต่เพื่อสนองตอบความจำเป็นทางสังคมอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำงานที่เป็นฟัรฎู กิฟายะฮ์ประการหนึ่งของกลุ่มชนในสังคมนั้นๆ ดังเช่น การเปิดเดินท์บริการพยาบาลของนางกุอัยบะฮ์ บินต์ สะอูด อัลอัลสละมียะฮ์ (Ibn Sa'd, 1990: 8/226) หรือการให้บริการพยาบาลของบรรดาเคาะหาบียาตท่านอื่นๆ ทั้งในสภาวะปกติและสภาวะสงคราม ซึ่งเป็นการตอบสนองความจำเป็นทางสังคมในด้านสาธารณสุข

นอกจากนี้เคาะหาบียาตบางท่านประกอบอาชีพเป็นช่างฟอกหนังสัตว์และถักทอเสื้อผ้าเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นต่อสังคมเป็นอย่างมากและถือเป็นฟัรฎู กิฟายะฮ์อีกประการหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าด้วยเสื้อผ้ามุสลิมสามารถปกปิดเอารอตได้ นอกจากนี้ลักษณะเสื้อผ้าอาภรณ์ของผู้คนในสังคมย่อมเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่บ่งชี้ถึงความมีอารยธรรมของสังคมนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้อุปมาถึงความสำคัญของงานถักทอโดยกล่าวว่า “อุปกรณ์ถักทอในมือของสตรีย่อมดีกว่าหอกที่อยู่ในมือของนักรบในหนทางของอัลลอฮ์” (Ibn 'Abd Rabbih, 1983: 2/289) ในเมื่อการออกรบปกป้องประเทศชาติมีความจำเป็น การผลิตเครื่องนุ่งห่มก็มีความจำเป็นต่อสังคมด้วยเช่นกัน

อับู ซุกเกาะฮ์ (Abu Syuqqah, 1999: 2/428-429) ได้อธิบายลักษณะการงานที่เป็นฟัรฎู กิฟายะฮ์ของสตรีซึ่งตอบสนองความจำเป็นทางสังคมว่า บางครั้งเป็นงานที่เป็นเฉพาะทางของสตรีโดยตรง หรือการงานที่ต้องการการมีส่วนร่วมของสตรี และในบางกรณีเป็นการงานซึ่งในลักษณะพื้นฐานเป็นของผู้ชายเป็นการเฉพาะ แต่เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนทรัพยากรชาย จึงจำเป็นต้องเสริมด้วยทรัพยากรสตรีเข้าไปช่วยเพื่อสนองตอบความจำเป็นของสังคม เช่น อาชีพครู แพทย์ และการให้บริการพยาบาลแก่สตรี การอบรมเลี้ยงดูเด็กๆ การเลี้ยงดูเด็กกำพร้าและเด็กเร่ร่อน รวมถึงการให้บริการอื่นๆ ทางสังคม

3. เพื่อช่วยเหลือครอบครัว

การประกอบอาชีพของเศาะหาบียาตบางท่านไม่ได้เกิดจากการไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดูอันเนื่องจากสามีเสียชีวิตหรือสามีไร้ความสามารถ แต่เนื่องจากนางต้องการช่วยเหลือครอบครัวและนางมีความถนัดในการหาปัจจัยยังชีพดีกว่าสามีของนาง ดังเช่นในกรณีของนางร็อยฎาะฮ์ บินต์ อับดุลลฮุฏ ภรรยาของอับดุลลฮุฏ อิบนู มัสฮูด นางเป็นสตรีที่ทำงานหารายได้เข้าครอบครัว และนางเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัวทั้งหมดรวมทั้งของสามีและลูกๆ ของนางด้วย (Ibn Mājah, n.d.: 319) ทั้งๆ ที่นางไม่ได้เป็นแม่มา้ยและสามีของนางก็ไม่ใช้เป็นคนไร้ความสามารถ และที่สำคัญท่านนบี ﷺ ได้ยกย่องการกระทำของนางที่นำรายได้จากการทำงานมาใช้จ่ายในครอบครัวว่าเป็นการทำทานชนิดหนึ่ง ซึ่งนางจะได้รับสองผลบุญ คือผลบุญในฐานะเครือญาติ และผลบุญในฐานะผู้บริจาคทาน (Al-Bukhārī, 1400: 1/454) จากหะดีษนี้สามารถเข้าใจได้ว่ารายได้ที่ได้จากการทำงานของสตรีด้วยลำแข้งของนางเองมีความประเสริฐไม่น้อยกว่ารายได้ที่ได้จากการทำงานของผู้ชาย

4. เพื่อการบริจาคทาน

เศาะหาบียาตบางท่านทำงานหารายได้ไม่เพียงแต่เพื่อสนองตอบปัจจัยยังชีพของตนเองและครอบครัวเท่านั้น แต่พวกนางหารายได้เพื่อที่สามารถมีส่วนร่วมในการบริจาคทานในหนทางของพระเจ้าด้วย ดังเช่นในกรณีของท่านหญิงซัยนั บินต์ ฎะฮุหฺ ซึ่งนางทำงานหารายได้ด้วยลำแข้งของนางเอง และนางได้บริจาคทานจากรายได้ของนาง (Muslim, 1991: 4/1907) ความจริงแล้วท่านหญิงซัยนั บินต์ในฐานะที่เป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ นางได้รับการจัดสรรปัจจัยยังชีพจากท่านนบี ﷺ เหมือนกับภรรยาท่านอื่นๆ แต่ที่นางได้ลงมือทำงานหารายได้เองนั้นไม่ได้หมายความว่านางขัดสนในปัจจัยยังชีพ แต่นางเป็นคนชอบบริจาคทาน จึงได้ลงมือทำงานหารายได้อย่างแข็งขันด้วยน้ำมือที่แข็งแรงของนางเองเพื่อใช้ในการบริจาคทาน ดังที่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ยกย่องนางว่า “ฉันไม่เคยเห็นใครที่ประเสริฐที่สุดในเรื่องศาสนาเท่ากับท่านหญิงซัยนั บินต์ เป็นคนที่ย่าเกรงต่อพระองค์อัลลฮุฏมากที่สุด เป็นผู้ที่มีสัจจะที่สุด เป็นผู้สานไมตรีกับผู้อื่นมากที่สุด เป็นผู้บริจาคทานมากที่สุด และเป็นผู้ทุ่มเทในการทำงานหารายได้มากที่สุด ซึ่งด้วยรายได้นี้ทำให้นางสามารถบริจาคทานและทำให้นางใกล้ชิดกับพระองค์อัลลฮุฏ...” (บันทึกโดยมุสลิม, หะดีษเลขที่ 2442)

ในกรณีของนางร็อยฎาะฮ์ ภรรยาของอับดุลลฮุฏ อิบนู มัสฮูดก็เช่นกัน นอกจากทำงานหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพในครอบครัวแล้ว รายได้ส่วนหนึ่งของนางใช้ในการอุปการะเลี้ยงดูเด็กกำพร้าที่อยู่ภายใต้การดูแลของนางด้วย (Al-Bukhārī, 1400: 1/454) นอกจากนี้การออกไปทำงานเก็บผลอินทผลัมของนางสาวญาบิร อิบนู อับดิลลาฮุ ซึ่งนางอยู่ในระหว่างการรอฮิดดะฮ์ที่ถูกสามีหย่าขาดนั้น นอกจากเพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพของนางเองแล้ว เชื่อว่ารายได้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในการบริจาคทานอีกด้วย ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่นางว่า “... หวังว่าด้วยการเก็บผลอินทผลัมนี้นี้เธอสามารถบริจาคทานหรือใช้จ่ายในสิ่งที่ดี” (บันทึกโดยมุสลิม, หะดีษเลขที่ 1483)

จากปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสามารถเป็นหลักฐานและข้อโต้แย้งเป็นอย่างดีแก่มุสลิมที่มีแนวคิดสุดโต่งบางกลุ่มที่เห็นว่า สตรีห้ามออกไปประกอบสัมมาชีพยกเว้นในกรณีจำเป็น (ضرورة) เท่านั้น โดยพวกเขาให้เหตุผลว่าในภาวะที่จำเป็นนั้นอนุมัตให้กระทำได้แม้ว่าโดยปกติเป็นสิ่งที่ต้องห้ามก็ตาม อีกทั้งสามารถกระทำได้เพียงแคในระดับที่ให้พ้นจากภาวะที่จำเป็นเท่านั้น ซึ่งกลุ่มนี้ถือว่าการประกอบสัมมาชีพของสตรีเสมือนกับการกินซากสัตว์ในภาวะที่จำเป็น ซึ่งถ้าไม่กินแล้วอาจต้องตายเพราะความหิว (Abu Syuqqah, 1999: 2/411) แนวคิดดังกล่าวนี้มีความขัดแย้งกับปรากฏการณ์การประกอบอาชีพของบรรดาเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ อย่างชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าระดับความผูกมัดของสตรีแต่ละคนกับภารกิจภายในครอบครัวนั้นเป็นเรื่องของวัฒนธรรมสังคม ซึ่งแต่ละสังคมมีลักษณะแบบแผนที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขของสตรีแต่ละคนและสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม ซึ่งไม่ใช่เป็นบทบัญญัติศาสนาที่ถูกกำหนดตายตัวที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้

บรรณานุกรม

- อับดุล อักบอร์, ซัยด อับดุลลอฮ์ มุฮัมมัด. 2541. **สตรีมุสลิมถูกกดขี่จริงหรือ?**, “เมื่อดอกไม้บาน”, กิติมา อมรทัต, แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ: อิสลามิค อะเคเดมี.
- Abdullah, Raihanah. 2003. Muslim Women in Malaysia. in **Women in Malaysia Breaking Boundaries**, Roziah Omar and Azizah Hamzah, editors. p.143-168. Selangor Darul Ehsan: Utusan Publication.
- Abu Syuqqah, Abdul Halim. 1999. **Kebebasan Wanita**. Vol.II. Jakarta: Geme Insani.
- Al-Balādhurī, Aḥmad Ibn Yahya Ibn Da’ūd. 1959. **Ansāb al-Ashraf**. Vol.I. Misr: Dār al-Ma’ārif.
- Al-Bukhārī, Abū ‘Abdillāh Muḥammad Ibn Ismā’īl Ibn Ibrāhīm. 1400. **Al-Jāmi’ al-Ṣaḥīḥ**. Vol.I-IV. Qāhirah: Maktabah al-Salafiyah.
- Al-Ḥaddād, Maḥmūh Ibn Muḥammad. 1987. **Takhrīj Aḥādith Iḥyā’ ‘Ulūm al-Dīn**. Vol.II. Al-Riyāḍ: Dār al-‘Āṣimah Lil-Nashr.
- Al-Ḥākīm, Abū ‘Abdillāh Muḥammad Ibn ‘Abdillāh al-Nīsābūrī. 2002. **Al-Mustadrak ‘Alā al-Ṣaḥīḥayn**. Vol.IV. Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyah.
- Ibn ‘Abd Rabbih, Aḥmad Ibn Muḥammad Ibn ‘Abd Rabbih Al-Andalusī. 1983. **Al-‘Iqd al-Farīd**. Vol.II. Beirut: Dār al-‘Ilmiyah.
- Ibn ‘Asākir, Abū Qāsim ‘Alī Ibn al-Ḥasan Ibn Hibatillāh Ibn ‘Abdillāh. 1998. **Tarīkh Madīnah Dimashq**. Vol. LXI. Beirut: Dār al-Fikr.
- Ibn al-Athīr, ‘Izzuddīn Abū al-Ḥasan ‘Alī Ibn Muḥammad al-Jazarī. 1994. **‘Uṣd al-Ghābah Fī Ma’rifat al-Ṣaḥābah**. Vol.VII. Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyah.
- Ibn Ḥajar, Aḥmad Ibn ‘Alī al-‘Asqalānī. 1853. **Al-Iṣābah Fī Tamyīz al-Ṣaḥābah**. Vol.I-VIII. Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyah.
- Ibn Ḥajar, Aḥmad Ibn ‘Alī al-‘Asqalānī. 2005. **Fatḥ al-Bārī bi-Sharḥ Ṣaḥīḥ al-Bukhārī**. Vol.XII. Al-Riyāḍ: Dār Ṭayyibah.
- Ibn Ḥanbal, Abū ‘Adullah Aḥmad Ibn Muḥammad. 1998. **Musnad**. Vol.XXI-XXV. Beirut: Muassasah al-Risālah.
- Ibn Hishām, Abū Muḥammad ‘Abd al-Malik Ibn Hishām al-Ma’āfirī. 1990. **Al-Sīrah al-Nabawiyah**. Vol.III. Beirut: Dār al-Kitāb al-‘Arabī.
- Ibn Mājah, Abū Abdullāh Muḥammad Ibn Yazīd al-Qazwīnī. n.d. **Sunan Ibn Mājah**. Al-Riyāḍ: Maktabah al-Ma’ārif Lil-Nashr Wa al-Tawzi’.
- Ibn Qayyim Al-Jawziyah, Shamsuddīn Abī Abdillāh Muḥammad Ibn Abī Bakr. 1998. **Zād al-Ma’ād fī Hady Khair al-‘Ibād**. Vol. IV. Beirut: Mu’assah al-Risālah.
- Ibn Qutaybah, Abū Muḥammad ‘Abdullāh Ibn Muslim al-Dīnawarī. 1996. **‘Uyūn al-Akhbār**. Vol.I-II. Al-Qāhirah: Dār al-Kutub al-Misriyah.
- Ibn Sa’d, Abū ‘Abdullāh Muḥammad Ibn Sa’d Ibn Manī’ al-Hāshimī al-Baṣrī. 1990. **Al-Ṭabaqāt al-Kubrā**. Vol.II, VIII. Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyah.

Ibn Sa'd, Abū 'Abdullāh Muḥammad Ibn Sa'd Ibn Manī' al-Hāshimī al-Baṣrī. 2001. **Kitāb al-Tabaqāt al-Kabīr**. Vol.VIII. Al-Qāhirah: Maktab al-Khānjī.

Mālik Ibn Anas. 2003. **Al-Muwaṭṭa'**. Vol.IV. Al-'Urdun: Majmū'ah al-Furqān al-Tijāriyah.

Muslim, Abū al-Husayn Muslim Ibn al-Hajjāj al-Qushayrī al-Naysābūrī. 1991. **Ṣaḥīḥ Muslim**. Vol.I-V. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyah.

Al-Nawawī, Abū Zakaryā Yahyā Ibn Sharf al-Shāfi'ī. 1994. **Ṣaḥīḥ Muslim Bi-Sharḥ al-Nawawī**. 2nd Edition. Vol.X. n.p: Mu'assasah Qurṭubah.

Al-Rāzī, Fakhruddīn Ibn Ḍiyā' al-Dīn 'Umar. 1981. *Tafsīr al-Fakhr al-Rāzī*. Vol.XIV. Beirut: Dār al-Fikr.

Savaş, Rıza. 1991. **H. Muhammed (sav.) Devrinde Kadın**. 3rd edition. Istanbul: Ravza Yayınları.

Al-Wāqidī, Muḥammad Ibn 'Umar Ibn Wāqid. n.d. **al-Maghāzī**. Vol.I. Beirut: 'Alim al-Kutub.